

УЧЕБНАТА ПРАКТИКА ПО СЧЕТОВОДСТВО И ПРОФЕСИОНАЛНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА СТУДЕНТИТЕ

LEARNING PRACTICE IN ACCOUNTING AND PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS

Райна Петрова
Rayna Petrova

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
“St. Cyril and St. Methodius“ University of Veliko Tarnovo

Abstract: The integrative tendencies in the education allow the realization of intra-subject and inter-subject integrations within the framework of the professional training in accounting. The integration helps to overcome the weaknesses in the educational process of future accountants, related to difficulties in applying theoretical knowledge in practice.

The task of the research is to check the attitude of the practice to the professional competencies of the students in the specialty „Accounting and Control“, as well as the opinion of the students themselves and to highlight the trends in the development of professional training in the field.

The focus of the present study is on the opportunities for overcoming the problems of vocational training of students majoring in „Accounting and Control“, who during a practical training course go through the performance of professional duties as „trainee accountants“.

The effective linking of students' theoretical knowledge and practical application of this knowledge would help to improve the quality of practical training in the subject area of accounting and the acquisition of a high level of key competencies and specific professional skills in future accountants.

Keywords: Accounting profession; practical education; professional competences; integrativity in education.

JEL: M41

ВЪВЕДЕНИЕ

В настоящото изследване се прави проучване на нагласите и отношението на представители на счетоводната професия в България към професионалните компетентности на студентите от специалност „Счетоводство и контрол“, както и на мнението на самите студенти.

Фокусът на настоящото изследване се поставя върху възможностите за преодоляване проблемите на професионалното обучение на студентите от специалност „Счетоводство и контрол“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ с цел подобряване качеството на практическото обучение в предметната област на счетоводната наука и придобиване на високо ниво на ключови компетентности и специфични професионални умения в бъдещите счетоводители.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Учебната практика по счетоводство дава възможност за подобряване на професионалната компетентност на студентите. Работата в практическа среда е индикатор за нивото на професионалното обучение на бъдещите счетоводители. При задълбочен анализ на постигнатите резултати

от практическото обучение и на степента на свързване на теоретичните знания на студентите с тяхното практическо приложение могат да се дефинират проблемите на професионалното обучение по счетоводство. В резултат на анализа биха могли да се изведат на преден план вътрешнопредметните и междупредметните интеграции, които имат за цел задълбочаване на професионалните компетенции на бъдещите счетоводители. Интегративността спомага за преодоляване на слабостите в образователния процес по счетоводство, свързани с трудности при прилагането на теоретичните знания в практиката. За решаването им са необходими съвместни усилия на академичната общност и професионалните организации.

Международната федерация на счетоводителите (IFAC) публикува Рамка за компетенции на професионалните счетоводители¹ и издава Международни стандарти за образование (IES), наръчници и други документи на Комитета по образование към IFAC. Според Международните стандарти за образование компетентността включва професионални знания, професионални умения и професионални ценности, етика и нагласи. Институтът на управленските счетоводители на САЩ (IMA) публикува Рамка за компетенции на управленските счетоводители². Конкретните мерки в университетите трябва да са насочени към осигуряване на качествени образователни услуги и конкурентоспособност на бъдещите специалисти в областта на счетоводството. Поставените въпроси придобиват все по-голямо значение в условията на глоболизиращ се международен пазар на образователни услуги.

За българската образователна среда Международните стандарти за образование за професионални счетоводители имат препоръчителен характер. В актуалните научни разработки в тази област за българската практика се препоръчва регулаторна или акредитираща организация да изисква съобразяване с постановките на тези стандарти в обучителния процес и при оценяване и акредитация на българските висши училища да се има предвид степента на приложението им (Pavlova 2014, p. 143).

В настоящата статия авторът прави проучване на нагласите и отношението на представители на счетоводната професия в България към професионалните компетентности на бъдещите счетоводители. Анкетирани са и студенти във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, обучаващи се в специалност „Счетоводство и контрол“, във връзка с преминаването от тях на курс за практическо обучение в трети курс на бакалавърска степен. По време на практическия курс на обучение студентите изпълняват професионални задължения като „стажант-счетоводители“. Анкетата е проведена през второто полугодие на 2019 г. Осъществено е също и обсъждане на резултатите от анкетите със студентите, преминали практическото обучение, с цел допълване на анкетното проучване. Анкетата е създадена от автора на база на други негови изследвания и преподавателски интерес в областта на методическите аспекти на професионалното обучение по счетоводство.

Практическото проучване обхваща представители на счетоводната практика и обучаеми, а неговата цел е да се хвърли светлина върху съответните действия и отношението на действащите счетоводители към професионалните компетентности на бъдещите счетоводни кадри в средата на съвременния бизнес в България и да се открият тенденциите в развитието на професионалното обучение в областта на счетоводството.

Фокусът на настоящото изследване се поставя върху възможностите за преодоляване проблемите на професионалното обучение на студентите от специалност „Счетоводство и контрол“.

Основните насоки на практическото проучване са следните:

- проучване ангажираността на стажант-счетоводителите в счетоводните дейности на предприятия;
- проучване мнението на счетоводната професия и стажант-счетоводителите за степента на свързване на теоретичните знания на студентите и тяхното практическо приложение;

¹ Тази рамка е публикувана от IFAC 2019 г. и съдържа шест основни области на знания, умения и способности: Стратегия, планиране и изпълнение; Отчитане и контрол; Технологии и анализи; Бизнес-проницателност и операции; Лидерство; Професионална етика и ценности.

² Рамката за компетенции на управленските счетоводители е публикувана от IMA през 2016 г. и е преработена през 2019 г. Тя е основа при разработването на Рамката за компетенции на професионалните счетоводители на IFAC.

- проверка отношението на практиката и обучаемите относно проблемните области на професионалното обучение във връзка със съгласуваността на теоретичните знания с практическите умения на студентите в областта на счетоводството;
- проверка за отношението на практиката и обучаемите в притежаването на ключови компетентности и специфични професионални умения от бъдещите счетоводители във връзка със заложените изисквания в Международните стандарти за професионално образование на Международната федерация на счетоводителите;
- проучване проблемните области при придобиване на ключови компетентности и специфични професионални умения у бъдещите счетоводители;
- проучване степента на познаване на действащите нормативни актове в областта на счетоводството от стажант-счетоводителите;
- проучване степента на запознаване на стажант-счетоводителите с наличните вътрешни нормативни актове за предприятията от практиката в областта на счетоводството;
- проверка становището на практиката относно състоянието на проблемите и действията за преодоляване проблемите на професионалното обучение на бъдещите счетоводители;
- проучване мнението на практикуващи счетоводната професия и стажант-счетоводителите за работата на последните във връзка с извършваните дейности в счетоводната система на предприятията.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

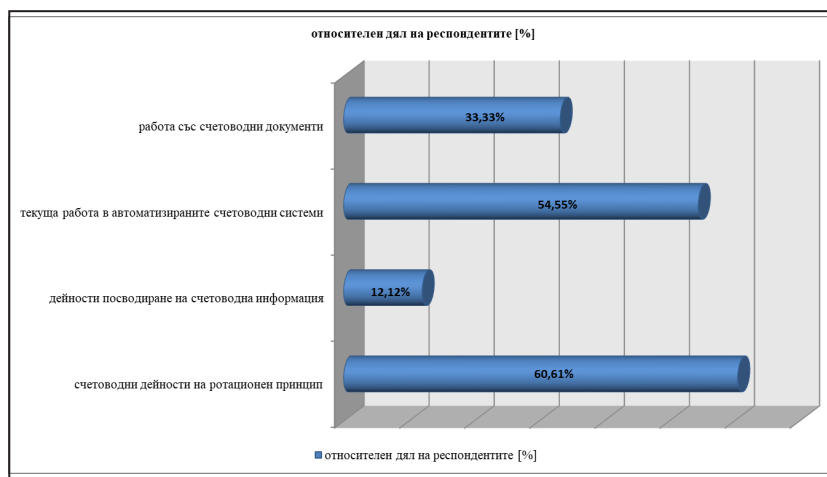
Използваният въпросник при проучване мнението на представителите на счетоводната практика и обучаеми за проблемите на професионалното обучение в областта на счетоводството е представен в Таблица 1.

Табл. 1. *Проучване мнението на представители на счетоводната практика и обучаеми относно проблемите на професионалното обучение в областта на счетоводството*

№	Въпроси
1.	В кои счетоводни дейности стажант-счетоводителите са имали най-силна ангажираност в предприятието?
2.	Как оценявате степента на свързване на теоретичните знания на студентите и тяхното практическо приложение?
3.	Как дефинирате проблемните области на професионалното обучение относно съгласуваността на теоретичните знания с практическите умения на студентите в областта на счетоводството?
4.	Как оценявате покриването от стажант-счетоводителите на заложените изисквания в Международните стандарти за професионално образование на Международната федерация на счетоводителите?
5.	Кои са проблемните области по отношение придобиването на ключови компетентности и специфични професионални умения у бъдещите счетоводители?
6.	Как оценявате степента на познаване от страна на стажант-счетоводителите на действащите нормативни актове в областта на счетоводството?
7.	Как оценявате степента на познаване от страна на стажант-счетоводителите на вътрешните нормативни актове на предприятието в областта на счетоводството?
8.	Набележете действията за преодоляване проблемите на професионалното обучение на бъдещите счетоводители.
9.	Как оценявате работата на стажант-счетоводителите във връзка с извършваните дейности в счетоводната система на предприятието?

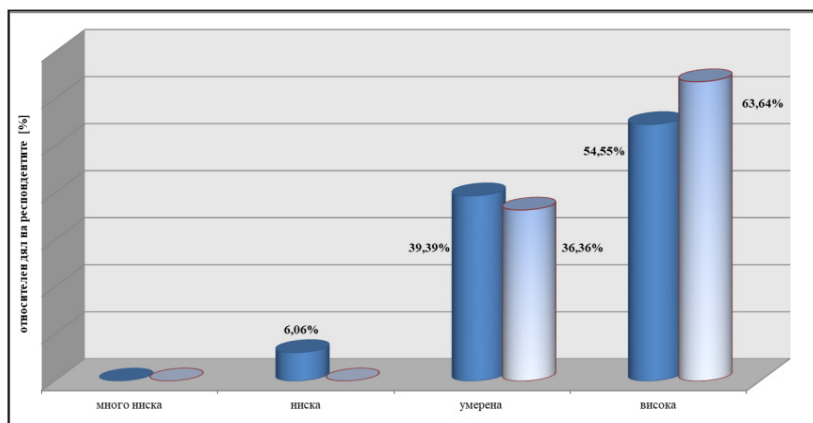
На въпроса „В кои счетоводни дейности стажант-счетоводителите са имали най-силна ангажираност в предприятието?“ има възможност за посочване на повече от един отговор. Счетоводителите от практиката са посочили следните отговори: 60.61% от стажант-счетоводителите са осъществявали различни счетоводни дейности на ротационен принцип; 12.12% – дейности по сводиране на счетоводна информация; 54.55% – текуща счетоводна работа в автоматизираната счетоводна система на предприятието; 33.33% са извършвали работа със счетоводни документи.

Резултатите са представени на Фигура 1.

Фиг. 1. Ангажираност на стажантите в счетоводната дейност на предприятието

Отговорите на въпроса „Как оценявате степента на свързване на теоретичните знания на студентите и тяхното практическо приложение?“ са представени на Фигура 2.

Фиг. 2. Оценка за степента на свързване на теоретичните знания на стажантите и практическото им приложение в счетоводната дейност на предприятието

От фигурата се вижда, че 54.55% от счетоводителите и 63.64% от студентите оценяват най-високо степента на свързване на теоретичните счетоводни знания на стажантите и тяхното практическо приложение в счетоводната работа на предприятието. Голям е дялът и на тези респонденти, които посочват наличието на частична обвързаност между теоретичните знания и прилагането им в учебната практика – 39.39% от счетоводителите и 36.36% от студентите. Наличие на слаба връзка посочват само 6.06% от счетоводителите. Изводите от представените резултати могат да се обвържат с отговорите на следващия въпрос в анкетното проучване, където се дефинират проблемните области на професионалното обучение по отношение относно съгласуваността

на теоретичните знания с практическите умения на студентите в областта на счетоводството. Във връзка с анализа трябва да се вземе под внимание обстоятелството, че участващите в изследването стажанти не са приключили своето обучение в бакалавърската степен на специалност „Счетоводство и контрол“ и им предстои обучение в магистърска програма. Това е предпоставка за задълбочаване на знанията им и обвързване с техните практически умения в счетоводната област.

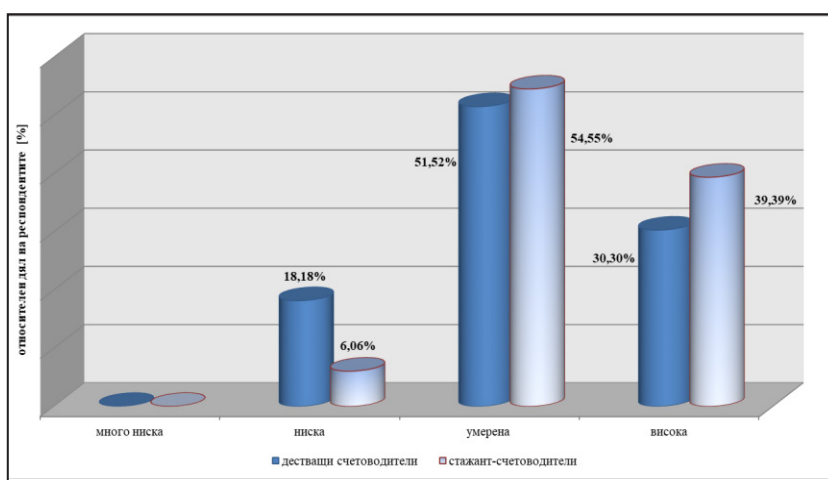
При отговора на въпроса „Как дефинирате проблемните области на професионалното обучение относно съгласуваността на теоретичните знания с практическите умения на студентите в областта на счетоводството?“ по-голямата част от респондентите се обединяват около няколко проблемни области, но има и такива, които не очертават кръг от проблеми при професионалното обучение на стажантите.

От проведеното анкетно проучване е видно, че половината от всички анкетирани приемат професионалните умения в сферата на информационните технологии като водеща проблематична област при балансиране на теоретичните знания на студентите с практическите им счетоводни умения. Трябва да се вземе под внимание по-големият относителен дял на стажант-счетоводителите (54.55%) в сравнение с действащите счетоводители (45.45%).

Респондентите, които не дефинират проблемни области, са 30.30%, а 18.18% от всички участници в анкетното проучване посочват за проблемни тясно специализираните области, като интегрирано отчитане, специфични организационни особености в счетоводството на застрахователни и осигурителни предприятия и др. Разпределението при последната от посочените групи е в полза на счетоводните специалисти (58.33%) за сметка на стажантите (41.67%).

Останалите 3.03% от счетоводните специалисти посочват като определящ проблем балансирането на практическите умения на бъдещите счетоводители с теоретичните им знания по отношение на фундаментални счетоводни дисциплини. Те са само 1.52% от всички анкетирани. Като се има предвид ниският относителен дял на анкетираните (3.03% от всички респонденти), които намират за слабо обвързването на теоретичните знания и практическите умения на стажантите, и очертаните по-горе проблемни области, може да се обобщи следното: при 98.48% от стажантите не се наблюдават съществени проблеми в обвързването на знанията и уменията, касаещи фундаментални счетоводни дисциплини.

Въпросът „Как оценявате покриването от стажант-счетоводителите на заложените изисквания в Международните стандарти за професионално образование на Международната федерация на счетоводителите?“ касае наличието на ключови компетентности и специфични професионални умения в областта на счетоводството. Отговорите на въпроса са представени на Фигура 3.

Фиг. 3. Оценка за степента на покриване на изискванията за ключови компетентности и специфични професионални умения от стажантите

От фигурата се вижда, че най-голям е относителният дял на анкетираните, определящи като частично притежаването на необходимите компетентности и професионални умения у стажант-счетоводителите. В групата на действащите счетоводители този дял е 51.52%, а в групата на стажантите дялът е 54.55%. Този резултат може да се обясни както със завишените очаквания от страна на приемащите организации в лицето на техните счетоводители, така и с високите лични очаквания на стажантите по отношение на тяхното представяне в реална среда.

Най-висока оценка за наличието на необходимите изисквания при бъдещите счетоводители се дава при 30.30% от анкетираните счетоводители и при 39.39% от стажантите. Малък е процентът на анкетираните, които дават ниска оценка за компетентността на стажант-счетоводителите – 18.18% от представителите на счетоводната професия и 6.06% от студентите.

При отговорите на въпроса „Кои са проблемните области по отношение придобиването на ключови компетентности и специфични професионални умения у бъдещите счетоводители?“ основната част от респондентите (86.21%) се обединява около становището, че в най-голяма степен е необходимо придобиването на ключови професионални умения у стажантите. Този резултат съответства на констатираното засилено търсене по отношение уменията за стратегическо и иновативно мислене при счетоводителите (Pavlova 2020, p. 67).

При отговорите на въпроса „Как оценявате степента на познаване от страна на стажант-счетоводителите на действащите нормативни актове в областта на счетоводството?“ анкетираните се разпределят основно в две групи: 60.61% от тях забелязват наличието на частични пропуски в познаването на действащата нормативна уредба и 36.36% по-скоро отчитат доброто владение на нормативната уредба по счетоводство, касаеща счетоводната работа на стажантите в конкретното предприятие. Разликите в резултатите на двете анкетирувани групи са незначителни.

На въпроса „Как оценявате степента на познаване от страна на стажант-счетоводителите на вътрешните нормативни актове на предприятието в областта на счетоводството?“ счетоводителите от практиката и стажантите се обединяват в три групи отговори: частично познаване на вътрешните правила според 46.97% от анкетираните, недостатъчното им познаване (36.36%) и добро познаване и прилагане на тези правила (16.67%). Като потенциални причини за този резултат могат да се изтъкнат кратката продължителност на стажантската програма и наличието на анкетирувани предприятия с малък обем на счетоводна дейност.

На следващо място в анкетата се дава възможност на участниците да набележат действията за преодоляване проблемите при професионалното обучение на бъдещите счетоводители. Представителите на счетоводната професия определят няколко посоки на потенциални действия:

1. Необходимост от повече стажантски програми по време на обучението;

2. Съвместни проекти на обучаващата катедра и счетоводни специалисти от практиката с участието на студентите.

Около първото предложение се обединяват 81.82% от представителите на тази група, а около второто – 72.73%.

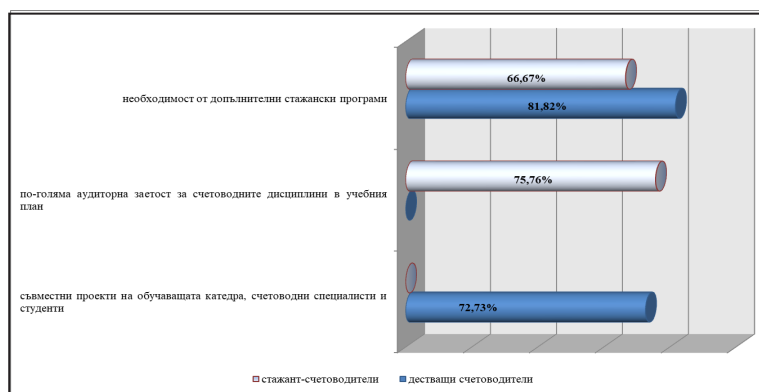
Представителите на стажантите се обединяват около две предложения:

1. Необходимост от по-голяма аудиторна заетост при счетоводните дисциплини от учебния план;

2. Необходимост от повече стажантски програми по време на обучението.

При тази група анкетирувани разпределението е съответно 75.76% в подкрепа на първото предложение и 66.67% – на второто.

Обобщените предложения са представени на Фигура 4.

Фиг. 4. Предложения за преодоляване на проблемите при професионалното обучение на бъдещите счетоводители

Последният въпрос към анкетираните е „Как оценявате работата на стажант-счетоводителите във връзка с извършваните дейности в счетоводната система на предприятието?“. Като задоволителна определят работата на стажантите 42.42% от техните счетоводители наставници и 54.55% от самите студенти. Като много добра – 51.52% от счетоводителите и 42.42% от стажантите. От отговорите безспорно е видно високото ниво на оценка, което имат двете изследвани групи за проведеното практическо обучение в реална среда.

В обобщение въз основа на резултатите от проучването може да се направят следните изводи:

- Наблюдава се силна консолидация и при двете групи анкетирани по отношение на преценката им за наличието на балансиране на фундаменталните счетоводни знания с практическите умения у студентите практиканти.

- Като водеща проблематична област сред анкетираните по отношение балансирането на теоретичните знания на студентите с практическите им счетоводни умения се откроява сферата на информационните технологии, които имат все по-голямо значение за разширяване приложното поле на професионалните умения на бъдещите специалисти. Тази потребност на счетоводната професия се обуславя от нарастващите изисквания на новите цифрови технологии към счетоводството, а също така и засиленото на взаимодействието между тях. Компетенциите в областта на информационните системи включват използване на технологии за ефективен контрол на оперативните и финансовите процеси, решаване на проблеми, анализ на данни и подобряване на бизнес резултатите, при което се изискват и нови компетенции за комбиниране и анализ на данни от различни източници (Lawson 2018). Във всички тези области трябва да се насочат усилията на обучаващата катедра при обучението на бъдещите специалисти по счетоводство.

- Анкетираните се обединяват около становището, че в най-голяма степен е необходимо придобиването на ключови професионални умения у бъдещите счетоводители.

- Превес сред анкетираните имат поддръжниците на действия за преодоляване проблемите при професионалното обучение чрез организиране на повече стажантски програми по време на обучението.

- При счетоводителите наставници високо се оценява и необходимостта от съвместни проекти на обучаващата катедра и счетоводните специалисти от практиката с участието на студентите.

- При стажант-счетоводителите високо се оценява и необходимостта от по-голяма аудиторна заетост при счетоводните дисциплини от учебния план.

- От анкетното проучване е видно, че счетоводните кадри и стажантите високо оценяват проведеното практическо обучение и работата на стажант-счетоводителите във връзка с извършваните счетоводни дейности в реална среда.

Обучението в дадена професионална област интегрира в себе си формиране на основни знания и умения, придобиване на знания в специализирани курсове и придобиване на по-високо ниво на квалификация. Ефективното свързване на теоретичните знания на студентите и практическото приложение на тези знания би спомогнало за подобряване качеството на практическото

обучение в предметната област на счетоводната наука и придобиване на високо ниво на ключови компетентности и специфични професионални умения в бъдещите счетоводители. Достигането на високо ниво на компетентност у бъдещите счетоводители се очаква да има по-голямо значение и предвид новите бизнес реалности, където счетоводните специалисти ще трябва да използват своите компетенции по интегриран начин, излизайки извън стандартните си роли на финансови, управленски, данъчни и друг вид счетоводители (Pavlova 2020, p. 70).

Интегративните тенденции в образованието могат да позволят осъществяване на вътрешно-предметни и междупредметни интеграции и в рамките на професионалното обучение по счетоводство. Интегративността спомага за преодоляване на слабостите в образователния процес на бъдещите счетоводители, свързани с трудности при прилагане на теоретичните знания в практиката.

Предложението на автора за преодоляване на разгледаните в настоящия доклад трудности включва работа със система от казуси, обвързани с учебната практика на студентите. Задаването на индивидуални практически казуси е в зависимост от спецификата на счетоводната дейност в приемащата практиканта организация. Предвижда се обвързване на практическите казуси в система – включване на различни аспекти на даден счетоводен проблем за проучване и обсъждане, решаване на практически проблеми в предприятия от различни сектори или в предприятия с различия в постановките на тяхната счетоводна политика и други организационни различия в счетоводната дейност.

В организационно отношение осъществяването на анализ на резултатите от провеждането на практическо обучение и обсъждането на поставените казуси със студентите би могло да се извърши през оставащите семестри от тяхното обучение в някои от учебните курсове с практико-приложен характер, предвидени в учебния план на образователната програма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Конкурентният човешки капитал предопределя образование, насочено към ефективността, иновациите, информационните технологии и най-вече към уменията, изисквани от работодателите, а доброто образование е практическа необходимост при изграждането на информационно общество, създаването на благоприятен инвестиционен климат и за конкурентоспособна икономика (Vrachovska, 2010, pp. 117). Преодоляването на проблемите на професионалното обучение в счетоводната предметна област спомага за предоставяне на качествени образователни услуги и има съществено значение за конкурентоспособността на бъдещите кадри.

Въз основа на изложеното може да се обобщи, че пред висшето образование в областта на счетоводството при изграждане на професионалната компетентност на бъдещите специалисти стоят редица предизвикателства. Сред тях най-ярко по отношение на обучението в бакалавърска степен по „Счетоводство и контрол“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ се очертават: непрекъснато актуализиране моделите на обучение; необходимост от осъществяване на вътрешнопредметни и междупредметни интеграции в рамките на професионалното обучение по счетоводство; необходимост от непрекъснато балансиране на съдържанието и обема на специализираните курсове, което да осигурява придобиване на системни и комплексни знания; често актуализиране на практическите занятия по специализирани счетоводни курсове; необходимост от перманентно проследяване на учебните планове и адаптирането им към потребностите на практиката; осъществяване на съвместни проекти със счетоводни специалисти от практиката и студентско участие; необходимост от допълване на специализирани курсове, което да осигурява придобиване на комплексни знания и умения за интегрираните системи за управление на бизнеса и др.

REFERENCES

1. **Atanasov, B. 2000.** „С академическими традициями – в будущее“. *Вестник ФА*, vol. 4, pp. 6–13. (in Russian)
2. **Pavlova, M. 2020.** „Rethinking the Future of the Accounting Profession“, *Socio-Economic Analysis*, no. 1, pp. 64–71. (in Bulgarian)

3. **Pavlova, M. 2014.** *Ценности и етика в счетоводната професия*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. (in Bulgarian)
4. **Vrachovska, M. 2010.** *Инвестиции*. Велико Търново: Фабер. (in Bulgarian)
5. IFAC, <<https://www.ifac.org/Education>>
6. IMA, <<https://www.imanet.org/career-resources/management-accounting-competencies?ssopc=1>>.
7. HANDBOOK OF INTERNATIONAL EDUCATION PRONOUNCEMENTS, IFAC, viewed 30 June 2020 <<https://www.ifac.org/system/files/publications/files/handbook-of-international-e-2.pdf>>8. Management accounting competency framework, IMA, viewed 30 June 2020 <<https://www.imanet.org/-/media/590889ef44ad401bb94d83cd43e584b8.ashx?la=en>>
9. **Lawson, R. 2018.** „Management Accounting Education: new Imperatives“, viewed 30 June 2020 <<https://sfmagazine.com/post-entry/august-2018-management-accounting-education-new-imperatives/>>.

За контакти:

Райна Петрова, главен асистент, доктор
Служебен адрес: гр. В. Търново, 5000, ул. „Арх. Г. Козаров“ 1,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Стопански факултет
катедра „Финанси и счетоводство“
Ел. поща: r.petrova@ts.uni-vt.bg; r_petrova@mail.bg
